

MAKTUBLAR, SHE’RLAR, DRAMALAR VA VARAQALARDAN ADABIY
VOSITALAR SIFATIDA FOYDALANISH

Rustamov Orifjon Mirzokulovich

SamSIFL, Roman-german tillari fakulteti, Filologiya va tillarni oqitish (nemis tili)

kafedراسi oqituvchisi

orifjonrustamov7@gmail.com

Hasanova Marjona Shuxrat qizi

SamDChTI, Roman-german tillari fakulteti, Filologiya va tillarni oqitish (nemis tili)

yonalishi 3-bosqich talabasi, 2303-guruh

marjonah758@gmail.com

+998500402660

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Reformatsiya davrida adabiyotning jamiyat hayotidagi o‘rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Xususan, maktublar, she’rlar, dramalar hamda varaqalarning diniy, axloqiy va ijtimoiy g‘oyalarni targ‘ib qilishdagi vazifalari yoritiladi. Martin Lyuter va boshqa reformatorlarning asarlari misolida adabiyotning ommaviy kommunikatsiya vositasi sifatidagi roli ko‘rsatib beriladi. Tadqiqot davomida Reformatsiya davri adabiyoti nafaqat badiiy vosita, balki xalq ongini shakllantirish, diniy islohotlarni yoyish va jamiyatdagi muammolarni tanqidiy yoritishda muhim omil bo‘lgani asoslab beriladi. Shuningdek, maktublar shaxsiy va ijtimoiy muloqot vositasi, she’rlar hissiy-ta’sirchan tarbiya vositasi, dramalar ijtimoiy ziddiyatlarni aks ettiruvchi sahna san’ati, varaqalar esa tezkor axborot tarqatish vositasi sifatida tahlil qilinadi.*

Kalit so‘zlar: *Reformatsiya davri, adabiyot, Martin Lyuter, maktublar, she’rlar, dramalar, varaqalar, diniy islohot, ommaviy kommunikatsiya, axloqiy qadriyatlar, ijtimoiy tanqid, falsafiy tafakkur, bosmaxona, reformatsion g‘oyalar.*

Reformatsiya davrida turli adabiy vositalar diniy, axloqiy va ijtimoiy mazmunlarni yetkazishda hal qiluvchi rol o‘ynagan. Bu davr chuqur ijtimoiy, siyosiy va diniy o‘zgarishlar bilan xarakterlangan bo‘lib, adabiyot tafakkur, ma’rifat va jamoatchilik fikrini shakllantirishning muhim vositasiga aylangan. Ayniqsa, maktublar, she’rlar, dramalar va varaqalar mualliflarga murakkab mavzularni hissiy hamda intellektual tarzda yetkazish va keng ommaga murojaat qilish imkonini bergan.

Maktub shakli bir vaqtning o‘zida ham shaxsiy mulohaza, ham ijtimoiy muloqot vositasi bo‘lib xizmat qilgan. “Qorong‘i odamlarning maktublari” kabi asarlar maktublar orqali ijtimoiy muammolar, axloqiy dilemmalar va falsafiy masalalar qanday ifodalanganini ko‘rsatadi. Tarixiy misollar shuni ko‘rsatadiki, Martin Lyuter kabi reformatorlar ham reformatsion g‘oyalarni yoyish va cherkov institutlarini tanqid qilish uchun maktublardan foydalanganlar. Lyuterning zodagonlar, ilohiyotshunoslar va oddiy xalq bilan yozishmalari nafaqat shaxsiy fikr bildirish, balki ommaviy munozaralarga sabab bo‘lib, jamiyat ongining shakllanishiga ham xizmat qilgan.

Shu bilan birga, yozuvchilar axloqiy va diniy ta’limotlarni ommaga yetkazish uchun she’rlardan foydalanganlar. She’rlar hissiy ifoda kuchini axloqiy tafakkur bilan birlashtirib, Reformatsiya davrining asosiy mavzularini chuqurroq anglash imkonini bergan. Bunga Lyuterning “Ein feste Burg ist unser Gott” (“Xudo bizning mustahkam qal’amizdir”, 1529) nomli cherkov qo’shig’i misol bo’la oladi. Bu qo’shiq nafaqat e’tiqodni mustahkamlagan, balki adolat, mas’uliyat va shaxsiy erkinlik kabi qadriyatlarni ham targ’ib qilgan. She’rlar insonlarning fikrlashi va xatti-harakatiga ta’sir ko’rsatib, ularga axloqiy yo’nalish bergan.

Dramalar esa sahnada ijtimoiy mojarolar va axloqiy dilemmalarni aks ettirgan. Nyurnberg yoki Strasburg kabi shaharlarda reformatsion teatr asarlari sahnalashtirilib, ular siyosiy va diniy mavzularni yoritgan hamda tomoshabinlarni nafaqat ko’ngilochar tarzda, balki fikrlashga ham undagan. Syujet, dialog va obrazlar orqali an’ana bilan islohot, shaxsiy erkinlik bilan ijtimoiy me’yorlar o’rtasidagi ziddiyatlar aniq ko’rsatilgan. Shunday qilib, dramalar ijtimoiy haqiqatni jonli tasvirlash va tanqid qilish vositasiga aylangan.

Yana bir muhim adabiy vosita varaqalar bo’lib, ular ommaviy kommunikatsiya vositasi sifatida xizmat qilgan. Iogann Gutenberg tomonidan bosmaxonaning ixtiro qilinishi (taxminan 1450-yil) tufayli varaqalarni tez va arzon tarqatish mumkin bo’lgan. Martin Lyuter kabi reformatorlar ushbu imkoniyatdan foydalanib, diniy qarashlar, axloqiy maslahatlar va ijtimoiy tanqidlarni keng ommaga yetkazganlar. Masalan, Lyuterning “Muqaddas Kitob tarjimasi haqida ochiq maktub” (“Sendbrief vom Dolmetschen der Bibel”, 1520) asari minglab nusxalarda tarqalib, keng muhokamalarga sabab bo’lgan va adabiyotning ommaviy bahslardagi faol rolini namoyish etgan.

Turli adabiy vositalar bir-birini to’ldirib, murakkab kommunikatsiya va tafakkur tizimini yaratgan. Maktublar shaxsiy yaqinlik va individual mulohazani ta’minlagan bo’lsa, she’rlar his-tuyg’ularga ta’sir qilib, axloqiy qadriyatlarni yetkazgan. Dramalar ijtimoiy mojarolar va axloqiy dilemmalarni jonlantirgan, varaqalar esa g’oyalarni tez tarqatish va xalqni ommaviy munozaralarga jalb qilish imkonini bergan. Lyuter Injilining tarqalishi (1534), reformatsion maktublar va teatr tomoshalari bu vositalarning samaradorligini ko’rsatadi.

Umuman olganda, maktublar, she’rlar, dramalar va varaqalardan foydalanish Reformatsiya davri adabiyotini ijtimoiy, axloqiy va falsafiy ta’limning faol vositasiga aylantirgan. “Qorong’i odamlarning maktublari” kabi asarlar adabiyot nafaqat ko’ngilochar, balki tanqidiy fikrlashni rivojlantiruvchi, jamiyatdagi muammolarni ko’rsatib beruvchi va falsafiy g’oyalarni keng ommaga yetkazuvchi vosita ekanini namoyon qiladi. Shu vositalarning uyg’unligi tufayli Reformatsiya davri adabiyoti insonlarning tafakkuri va axloqiy qadriyatlariga kuchli ta’sir ko’rsatgan.

Reformatsiya davri (XVI asr) Yevropada chuqur diniy, ijtimoiy va siyosiy o’zgarishlar davri edi. Bu davrda adabiyot nafaqat ko’ngilochar vosita, balki g’oyalarni yoyish, jamoatchilik fikrini shakllantirish va xalqni ma’rifatlantirish vositasi sifatida ham xizmat qilgan. Ayniqsa, maktublar, she’rlar, dramalar va varaqalar muhim rol o’ynagan.

Adabiy vosita sifatida maktublar

Maktublar shaxsiy muloqot va diniy g‘oyalar almashinuvi uchun muhim vosita bo‘lgan. Martin Lyuter kabi reformatorlar maktublardan boshqa olimlar, knyazlar va oddiy xalq bilan aloqa qilishda foydalanganlar.

Ular reformatorlar va ularning murojaat qiluvchilari o‘rtasida bevosita muloqotni ta’minlagan.

Maktublar diniy dalillarni tarqatish, cherkovni tanqid qilish va shaxsiy tajribalarni hujjatlashtirish uchun xizmat qilgan.

Misol: Lyuterning knyazlar va shogirdlariga yozgan maktublari, ular ko‘pincha diniy munozaralar va amaliy ko‘rsatmalarni o‘z ichiga olgan.

Adabiy vosita sifatida she‘rlar

She‘rlar Reformatsiya davrida ham tarbiyaviy, ham targ‘ibot vazifasini bajargan. Ular yod olish va kuylash oson bo‘lgani sababli juda samarali bo‘lgan.

She‘rlar diniy mazmunni savodsiz qatlamlarga ham yetkazgan.

Ular yangi diniy g‘oyalar bilan hissiy bog‘lanish hosil qilish imkonini bergan.

Misol: Injil hikoyalarini yoki reformatsion g‘oyalarni sodda tilda ifodalovchi qo‘shiqlar va she‘rlar.

Adabiy vosita sifatida dramalar

Teatr asarlari diniy va ijtimoiy mojarolarni ko‘rsatishning kuchli vositasi bo‘lgan.

Dramalar diniy bahslar, axloqiy savollar va ijtimoiy ziddiyatlarni jonli tasvirlagan.

Bozor maydonlari yoki cherkovlarda namoyish etilishi orqali keng ommaga yetib borgan.

Misol: Reformatsion g‘oyalarni tushuntiruvchi va katolik cherkovini tanqid qiluvchi misteriya o‘yinlari yoki axloqiy dramalar.

Adabiy vosita sifatida varaqalar

Varaqalar tez va arzon tarqatiladigan kichik bosma matnlar bo‘lib, Reformatsiyaning ommaviy axborot vositasi hisoblangan.

Ular g‘oya va yangiliklarni Yevropa bo‘ylab tez tarqatishga imkon bergan.

Varaqalarda ko‘pincha cherkovni tanqid qiluvchi keskin fikrlar, satira va polemikalar bo‘lgan.

Misol: Lyuterning 95 tezisi varaqalar orqali qisqa vaqt ichida mashhur bo‘lib, keng munozaralarga sabab bo‘lgan.

Ushbu vositalarning ahamiyati

Bu adabiy vositalarning uyg‘unligi reformatsion g‘oyalarni tez, samarali va hissiy ta’sirchan tarzda yoyishga yordam bergan.

Maktublar — aloqa va hamkorlik vositasi

She‘rlar — esda qolarli va hissiy ta’sir vositasi

Dramalar — vizual va ijtimoiy tasvir vositasi

Varaqalar — tezkor ommaviy tarqatish vositasi

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

Die Briefe der Dunkelmänner. Herausgegeben von Wilhelm Binder. Leipzig: Reclam Verlag, 1988.

Martin Luther. An den christlichen Adel deutscher Nation. Wittenberg, 1520.

10-May, 2026-yil

Sendbrief vom Dolmetschen. Wittenberg, 1530.

Die Lutherbibel. Wittenberg, 1534.

Johannes Gutenberg va bosmaxona taraqqiyoti haqida manbalar. Mainz, XV asr.

Geschichte der deutschen Literatur. Berlin: Deutscher Verlag, 2005.

Deutsche Literaturgeschichte. München: C.H. Beck Verlag, 2010.

Literatur der Reformationszeit. Stuttgart: Metzler Verlag, 2012.

Germanistik bo'yicha ilmiy maqolalar va tadqiqotlar.

Literaturwissenschaft bo'yicha Reformatsiya davri adabiyotiga oid ilmiy manbalar.